

Kotona tehtävä vammaispalvelulain mukainen henkilökohtaiseen apuun liittyvä arviointijakso

KANTELU

Kantelija arvostelee oikeuskanslerille osoitetussa kantelussa 25.8.2022 Pohjois-Karjalan sosiaali- ja terveystieteiden kuntayhtymän (Siun sote) menettelyä vammaispalvelulain (380/1987) mukaisen henkilökohtaisen avun tarpeen arvioinnissa. Kantelun mukaan asiakas oli hakenut vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua ja saanut osittain myönteisen päätöksen: "henkilökohtainen apu järjestetään Siun soten avustajakeskuksen arviointijaksona". Päätöksen mukaan "arviointijakson aikana henkilökohtaiset avustajat kirjaavat tarkasti avustamisen sisältöä ja kestoä." Kirjausten osalta avustajakeskus oli vastannut, että avustajat kirjaavat avustuksen sisällön Mediatri-järjestelmään sosiaalityön osioon, josta vammaispalvelun työntekijät sitten ne lukevat.

Kantelija tiedustelee, miten menettelyssä turvataan hyvän hallinnon toteutuminen ja yksilön perusoikeudet. Kotirauha, yksityisyydensuoja, arkaluontoisen tiedon keruu, kolmansien yksityisyys tilanteissa ja muut turvatut oikeudet ohitetaan viranhaltijapäätöksellä jo ennen varsinaista lakiin perustuvan palvelun aloittamista. Lisäksi kotiin/muuhun elämänpiiriin tehtävä arviointijakso on lähes kolme kuukautta, mikä on kohtuuton ajanjakso olla arvioinnin kohteena. Myös arvioijat vaihtuvat. Lisäksi koko arviointijakso voi osoittautua tarpeettomaksi, ellei palvelua jostain syystä myönnetä. Tuolloin jää avoimeksi, kuka omistaa turhaan hankitun tiedon kolmen kuukauden ajalta ihmisen elämästä. Päätöksen mukaan "palvelusuunnitelma laaditaan arviointijakson jälkeen, mikäli se on tarpeen." Kantelun mukaan tällainen ns. varjo-arviointijakso on yleisesti käytössä Siun sotessa ja se on laajenemassa/laajentunut muillekin alueille.

SELVITYS

Siun sote on antanut 14.11.2022 päivätyn selvityksen.

VASTINE

Kantelija on antanut vastineen hankitusta selvityksestä.

RATKAISU

Sovellettavat oikeusohjeet

Perustuslain 10 §:n 1 momentin mukaan jokaisen yksityiselämä, kunnia ja kotirauha on turvattu. Henkilötietojen suojasta säädetään tarkemmin lailla. Saman pykälän 3 momentin mukaan lailla voidaan säätää perusoikeuksien turvaamiseksi tai rikosten selvittämiseksi välttämättömistä kotirauhan piiriin ulottuvista toimenpiteistä.

Perustuslain 19 §:n 1 momentin mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Saman pykälän 3 momentin mukaan julkisen vallan on turvattava, sen mukaan kuin lailla tarkemmin säädetään, jokaiselle riittävät sosiaali- ja terveyspalvelut ja edistettävä väestön terveyttä.

Perustuslain 22 §:n mukaan julkisen vallan on turvattava perusoikeuksien ja ihmisoikeuksien toteutuminen.

Euroopan neuvoston ihmisoikeussopimuksen 8 artiklan mukaan jokaisella on oikeus nauttia yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiinsa ja kirjeenvaihtoonsa kohdistuvaa kunnioitusta. Viranomaiset eivät saa puuttua tämän oikeuden käyttämiseen, paitsi silloin kun laki sen sallii ja se on demokraattisessa yhteiskunnassa välttämätöntä kansallisen ja yleisen turvallisuuden tai maan taloudellisen hyvinvoinnin vuoksi, tai epäjärjestyksen ja rikollisuuden estämiseksi, terveyden tai moraalin suojaamiseksi, tai muiden henkilöiden oikeuksien ja vapauksien turvaamiseksi.

Euroopan unionin perusoikeuskirjan (2000/C 364/01) 7 artiklan mukaan jokaisella on oikeus siihen, että hänen yksityis- ja perhe-elämäänsä, kotiaan sekä viestejään kunnioitetaan.

Yhdistyneiden Kansakuntien vammaisten henkilöiden oikeuksista annetun yleissopimuksen 22 artiklan mukaan asuinpaikasta tai -järjestelyistä riippumatta kenenkään vammaisen henkilön yksityisyyteen, perheeseen, kotiin tai kirjeenvaihtoon tai muunlaiseen viestintään ei saa mieltävaltaisesti tai laittomasti puuttua eikä hänen kunniaansa ja mainettaan saa laittomasti loukata.

Vammaisuuden perusteella järjestettävistä palveluista ja tukitoimista annetun lain (380/1987, vammaispalvelulaki) 8 d §:n 1 momentin mukaan henkilökohtaisen avun tuottamistavoista päättäessä ja henkilökohtaista apua järjestettäessä hyvinvointialueen on otettava huomioon vaikeavammaisen henkilön oma mielipide ja toivomukset sekä palvelusuunnitelmassa määritelty yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan.

Saman lain 3 a §:n 1 momentin mukaan palvelujen ja tukitoimien tarpeen selvittäminen on aloitettava viimeistään seitsemäntenä arkipäivänä sen jälkeen, kun vammaisen henkilö taikka hänen laillinen edustajansa tai omaisensa, muu henkilö tai viranomainen on ottanut yhteyttä sosiaalipalveluista vastaavaan hyvinvointialueen viranomaiseen palvelujen saamiseksi. Saman pykälän 3 momentin mukaan palveluja ja tukitoimia koskevat päätökset on tehtävä ilman aiheutonta viivytystä ja viimeistään kolmen kuukauden kuluessa siitä, kun vammaisen henkilö tai hänen edustajansa on esittänyt palvelua tai tukitointa koskevan hakemuksen, jollei asian selvittäminen erityisestä syystä vaadi pitempää käsittelyaikaa.

Vammaispalvelulakia koskevan hallituksen esityksen ([HE 166/2008 vp](#), s. 25–26) mukaan tarkoitus on, että vammaisen henkilön palvelutarve selvitetään hänen tilanteensa ja olosuhteidensa edellyttämässä laajuudessa. Pääsääntönä olisi kotikäynti tai vähintään asiakkaan henkilökohtainen tapaaminen, jolloin sosiaali- ja terveysalan ammattihenkilölle muodostuu käsitys asiakkaan tilanteesta ja toimintakyvystä.

1.1.2025 voimaan tulevan vammaispalvelulain (675/2023) 4 §:n 1 momentin mukaan palvelutarpeen arvioinnista ja asiakassuunnitelman tekemisestä säädetään sosiaalihuoltolain 36, 37 ja 39 §:ssä.

Sosiaalihuoltolain (1301/2014) 36 §:n (677/2023) 3 momentin mukaan palvelutarpeen arviointi tehdään asiakkaan elämäntilanteen edellyttämässä laajuudessa yhteistyössä asiakkaan ja tarvittaessa hänen omaisensa ja läheisensä sekä muiden toimijoiden kanssa. Arviointia tehtäessä asiakkaalle on selvitettävä hänen yleis- ja erityislainsäädäntöön perustuvat oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot palvelujen toteuttamisessa ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan. Selvitys on annettava siten, että asiakas riittävästi ymmärtää sen sisällön ja merkityksen. Kun arvioidaan henkilön toimintakykyä ja palvelutarvetta erilaisissa toimintaympäristöissä, on otettava huomioon henkilön terveydentila, elämäntilanne ja elinolosuhteet sekä niissä tapahtuvat muutokset. Arviointia tehtäessä on kunnioitettava asiakkaan itsemääräämisoikeutta ja otettava huomioon hänen toiveensa, mielipiteensä ja yksilölliset tarpeensa. Erityistä huomiota on kiinnitettävä lasten ja nuorten sekä vammaisten ja erityistä tukea tarvitsevien henkilöiden itsemääräämisoikeuden kunnioittamiseen.

Sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain (812/2000) 4 §:n 1 ja 2 momentin mukaan asiakkaalla on oikeus saada sosiaalihuollon toteuttajalta laadultaan hyvää sosiaalihuoltoa ja hyvää kohtelua ilman syrjintää. Asiakasta on kohdeltava siten, ettei hänen ihmisarvoaan loukata sekä että hänen vakaumustaan ja yksityisyyttään kunnioitetaan. Sosiaalihuoltoa toteutettaessa on otettava huomioon asiakkaan toivomukset, mielipide, etu ja yksilölliset tarpeet sekä hänen äidinkieltensä ja kulttuuritaustansa.

Saman lain 5 §:n 1 momentin mukaan sosiaalihuollon henkilöstön on selvitettävä asiakkaalle hänen oikeutensa ja velvollisuutensa sekä erilaiset vaihtoehdot ja niiden vaikutukset samoin kuin muut seikat, joilla on merkitystä hänen asiassaan.

Saman lain 8 §:n 1 ja 2 momentin mukaan sosiaalihuoltoa toteutettaessa on ensisijaisesti otettava huomioon asiakkaan toivomukset ja mielipide ja muutoinkin kunnioitettava hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaalle on annettava mahdollisuus osallistua ja vaikuttaa palvelujensa suunnitteluun ja toteuttamiseen. Sama koskee hänen sosiaalihuoltoonsa liittyviä muita toimenpiteitä. Asiakasta koskeva asia on käsiteltävä ja ratkaistava siten, että ensisijaisesti otetaan huomioon asiakkaan etu.

Lisäksi hallintolain (434/2003) 31 §:n 1 momentin mukaisesti viranomaisen on huolehdittava asian riittävästä ja asianmukaisesta selvittämisestä hankkimalla asian ratkaisemiseksi tarpeelliset tiedot sekä selvitykset.

Siun soten selvitys

Siun soten selvityksen mukaan palvelutarpeen arvioinnilla, velvollisuudella laatia palvelusuunnitelma ja vammaisen henkilön itsemääräämisoikeuden korostamisella edistetään vammaisten yhdenvertaisuusperiaatteen toteutumista palveluja järjestettäessä. Palvelutarpeen selvittäminen koskee kaikkia vammaispalvelulaisissa tarkoitettujen palvelujen tarpeessa olevia vammaisia henkilöitä. Vammaisen henkilön palvelutarve on selvitettävä hänen tilanteensa ja olosuhteidensa edellyttämässä laajuudessa. Hallituksen esityksen (HE 166/2008 vp) perustelujen mukaan pääsääntönä on kotikäynti tai vähintään asiakkaan henkilökohtainen tapaaminen. Palvelutarpeen arvioinnissa voidaan käyttää myös muita asiantuntijoita tai viranomaisia, jolloin sosiaalihuollon viranhaltijalle muodostuu käsitys asiakkaan tilanteesta tai toimintakyvystä. Palvelutarpeen selvittäminen on keskeytettävä tai sitä ei saa aloittaa, jos vammaisen henkilö vastustaa palvelutarpeen selvittämistä.

Siun sote on korostanut, että päätöksenteossa on huolehdittava siitä, että järjestettävät palvelut muodostavat vammaisen henkilön avun ja tuen tarpeiden kannalta tarkoituksenmukaisen kokonaisuuden. Yksilöllinen tarveharkinta vammaispalvelua koskevassa päätöksenteossa edellyttää

tämän vuoksi muun muassa sen tutkimista, onko hakija vammansa puolesta oikeutettu saamaan hakemaansa vammaispalvelua ja onko kyseinen palvelu tai tukitoimi hakijalle tarpeellinen ja välttämätön.

Asiakastietojen kirjaamisen osalta Siun sote on ilmoittanut noudattavansa hyvää sosiaalihuollon kirjaamistapaa, kirjaukset ja havainnot kohdentuvat asiakkaan toimintakykyyn ja suhteessa henkilökohtaisen avun palvelun käyttöön ja sen edellytyksiin. Siun soten mukaan asiakkaan yksityisyys ei vaarannu, koska avustajat eivät kirjaa asiaan kuulumatonta tietoa. Asiakaskirjaukset tallentuvat samoin kuin muut sosiaalihuollon kirjaukset eivätkä ole ulkopuolisten tahojen nähtävillä. Saatuja tietoja käyttävät vain asiakkaan kanssa asioivat viranhaltijat, jotka ovat vaihtolovelvollisia. Asiakkaalla on oikeus saada itselleen häntä koskevat asiakaskirjaukset, ja hänellä on myös mahdollisuus pyytää kertomusten korjaamista, täydentämistä tai poistamista.

Siun sote on selvityksessään todennut arviointijaksoista, että niiden pituus sekä sisältö sovitaan yhteistyössä asiakkaan kanssa (toteutustapa, kirjaaminen, pelisäännöt). Yhtään arviointijaksoa ei toteuteta, mikäli asiakas siitä kieltäytyy. Jos asiakas kieltäytyy arviointijaksosta, tehdään asiakkaan henkilökohtaisen avun päätös muilla käytettävissä olevilla tiedoilla. Lisäksi henkilökohtaisen avun arviointijakso voidaan toteuttaa yhteistyössä asiakkaan ja hänen avustajansa/avustajiensa kanssa tilanteessa, jossa haetaan henkilökohtaista apua aiempaa enemmän ja tai eri tarkoitukseen. Näissä tilanteissa arviointi voi olla muutaman päivän pituinen. Arvioinnissa voidaan keskustella esimerkiksi erilaisista apuvälineistä ja asunnon muutostöistä, joiden avulla asiakkaan itsenäistä suoriutumista voidaan tukea hänen toimintaympäristössään.

Siun sote on vielä todennut, että etukäteen sovittu henkilökohtaisen avun arviointijakso voidaan keskeyttää asiakkaan toiveen mukaisesti sekä tilanteessa, jossa saadaan aiemmin arvioitua esimerkiksi asiakkaan henkilökohtaisen avun tarve/sisältö/järjestämistapa. Siun soten avustajakeskuksessa on muutamia avustajia, jotka ovat perehtyneet arviointiin. Avustajat ovat Siun soten vakituisessa työsuhteessa olevia henkilöitä, eivät erikseen palkattuja arvioitsijoita. Henkilökohtaisen avun palvelutarpeen arvioinnissa on käytettävissä myös henkilökohtaisen avun päiväkirja. Henkilökohtaisen avun arviointijaksosta tehdään hallintopäätös, johon asiakkaalla on oikeus hakea muutosta. Siun soten vammaispalvelussa päätöksen henkilökohtaisen avun palvelusta, mukaan lukien arviointijakso, tekee aina sosiaalityöntekijä.

Vastine

Vastineen mukaan arviointijakso ei ole vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua, vaan kyseessä on ennen palvelun myöntämistä tapahtuva palvelutarpeen selvittäminen. Palvelutarpeen selvittäminen on vammaispalvelulain mukaan tehtävä ilman aiheutonta viivytystä. Arviointijakson, etenkin kuukausien mittaisen, tuomaa odotettua lisäarvoa tulee verrata varsina-

sen päätöksen viivästyisestä sekä itsemääräämisoikeuden ja kotirauhan suojan rajoittamisesta koituvaan haittaan, kun saatavilla on jo vammaisen henkilön oma arvio avuntarpeestaan ja terveydenhuollon ammattilaisten asiantuntijalausunnot. Selvästi ylimääräisen pituisiksi, kaivoaviksi ja päätöksenteossa painaviksi mitoitettut kotikäynnit, ennemminkin valvontajaksot, eivät ole tarpeellinen, saati hyväksyttävä osa järjestelmää.

Perusoikeuksien rajoittamisesta on säädettävä lailla. Suostumus/kieltäytyminen ei voi olla peruste viranomaiselle rikkoa asiakkaan perusoikeuksien suojaksi laadittuja lakeja. Kotona tehtävä arviointijakso ei perustu lakiin, se rikkoo kotirauhan ja yksityisyyden suoja. Välttämättömän huolenpidon turvaaminen ei voi perustua sellaisiin käytäntöihin, joissa kieltäytyminen viranomaisen lakiin perustumattoman toimivallan käytöstä voisi johtaa asiakkaan oikeudenmennyksiin. Ilman työjohto-oikeutta arvioivaan henkilöön, vammaisen henkilön toimintakyvyn ja olosuhteiden tutkinta kotirauhan piirissä vie avun puutteessa olevalta henkilöltä määräysvallan itseän ja elämäänsä. Riippuvuussuhde arvioijaan ilman tosiasiallista mahdollisuutta puolustautua arvioijan toimilta (eleet, kommentit, kehotukset, fyysinen pakko) tekevät arvioinnista pakkokeinojen käyttöön rinnastuvan tilanteen, ja arvioijan henkilöön kytkeytyvän, jolloin arvioijan tulkinta ja taidot ovat korostuneessa osassa. Päivittäisiin toimiin kuuluu myös sukupuolisensitiivisiä toimia ja intiimejä tilanteita. Kantelija kysyy, millainen selvitys niiden osalta on riittävä.

Vastineen mukaan kantelijan neuvonnassa on ollut tapauksia Siun soten alueella, joissa arviointijaksojen aikana on tehty minuutintarkkoja kirjauksia avustajan työn sisällöstä ja siihen välttämättä kuuluvista lyhyistä tauoista. Näin on pyritty perustelemaan todellisuutta oleellisesti pienempi tarpeellinen tuntimäärä henkilökohtaiselle avulle yhtäältä rajaamalla mielivaltaisesti tietyt päivittäiset toimet henkilökohtaisen avun ulkopuolelle, toisaalta olemalla ymmärtämättä, ettei normaaliin toimintaan kuulu jokaisen liikahtamisen, askareen ja vessakäynnin suunnittelu etukäteen siten, ettei henkilökohtaiselle avustajalle koituisi myös sellaisia hetkiä työvuorossaan, kun hän on vain valmiudessa avustamaan.

Arviointijaksoja käytetään väärin palveluntarpeen arvioinnissa, eikä vammaisen henkilön oikeusturva toteudu, kun arviointijakson aikana mielivaltaisesti hyväksytyiksi päätettyihin toimiin käytetty yhteenlaskettu aika jyrää päätöksenteossa muut avuntarpeesta kertovat lähteet, kuten vammaisen henkilön oman lausunnon, terveydenhuollon ammattihenkilöiden lausunnot sekä pahimmillaan myös aiemmin käytössä olleen ja toimineen toimintatavan.

Oikeudellinen arviointi

Perus- ja ihmisoikeuksia rajoittavien toimenpiteiden mahdollisuudesta säädetään eduskuntalaille, jonka tulee sisältönsä puolesta täyttää ne vaatimukset, joita perusoikeuksien rajoittamista koskevalle lainsäädännölle asetetaan. Tässä tapauksessa henkilökohtaisen avun palveluntar-

vetta selvitetään muun ohella arviointijakson avulla asiakkaan kotona eli kotirauhan piiriin ydinalueella, mutta vammaispalvelulaissa tai sosiaalihuoltolaissa ei ole tähän nimenomaisesti oikeuttavaa säännöstä.

Kantelun tarkoittamassa asiassa ei ole kuitenkaan kyse viranomaistoimien ulottamisesta kotirauhan piiriin viranomaisaloitteisesti. Asiakas itse hakee itselleen vammaispalvelulain mukaista henkilökohtaista apua, joka lähtökohtaisesti toteutetaan kotirauhan piiriin kuuluvalla alueella. Kyse on julkisesta palvelutehtävästä kotirauhan piirissä. Kyse on ennen kaikkea perusoikeuksien toteuttamiseksi hankittavasta selvityksestä, jonka hankkiminen on olosuhteiden vuoksi luontevinta kotirauhan piiriin kuuluvalla alueella, jos asiakas antaa tähän suostumuksensa. Kaikkea julkisen hallintotehtävän suorittamista, joka ulottuu kotirauhan piiriin suojaamalle alueelle, ei voida automaattisesti pitää rajoitustoimenpiteenä.

Olen ratkaisussani vammaisten henkilöiden oikeuksista sukupuolisensitiivisissä avustamistilanteissa ([OKV/1/50/2018](#), s. 14) todennut, että sosiaalihuollon toteuttamisen lähtökohtana on palvelutarpeen arvioiminen ja siihen perustuva asiakassuunnitelma, jonka tarkoituksena on tukea tavoitteellista ja suunnitelmallista sosiaalityötä. Arviointia ja suunnitelmaa tehtäessä on asiakkaan mielipide ja näkemykset kirjattava. Sosiaalihuollon tulisi mahdollisimman pitkälle pohjautua ammattihenkilön ja asiakkaan yhteiseen näkemykseen. Asiakkaan osallistumisella palvelutarpeen arviointiin ja asiakassuunnitelman laatimiseen sekä hänen mielipiteidensä huomioon ottamisella toteutetaan muun muassa hänen itsemääräämisoikeuttaan. Asiakkaan kotona tehtävä palveluntarpeen arviointi tilanteessa, jossa asiakas on hakenut henkilökohtaista apua itselleen kotiinsa, tukee hänen mielipiteensä ja näkemyksensä huomioon ottamista ja sitä kautta myös toteuttaa hänen itsemääräämisoikeuttaan.

Viranomaisella on myös asian selvittämiselvöllisyys ennen päätöksen tekemistä. Viranomaisen on selvitettävä vammaispalvelun tarve ja tarvittava sisältö kussakin yksittäistapauksessa. Henkilökohtaisen avun palvelutarpeesta päätettäessä on otettava huomioon avustettavan henkilön yksilöllinen avun tarve ja elämäntilanne kokonaisuudessaan. Jotta tämä olisi mahdollista, voidaan arviointijakson järjestämistä pitää tältä kannalta hyväksyttävänä selvittämiskeinona sellaisissa tapauksissa, joissa avun tarpeesta ei muutoin ole saatavilla riittävän täsmällistä tietoa palveluja ja tukitoimia koskevan päätöksen tekemiseksi ja joissa asiakas itse suostuu arviointijakson järjestämiseen.

Valtiosääntöoikeudellisessa tulkinnassa on lähtökohtaisesti katsottu, ettei henkilöllä itsellään ole ainakaan rajoittamatonta oikeutta luopua perusoikeuksistaan. Yksilön suostumukseen on yleisesti ottaen suhtauduttu hieman ristiriitaisesti hallintotoiminnan oikeutusperusteena.

Perustuslakivaliokunta on katsonut, että perusoikeusrajoituksen kohteeksi joutuvan henkilön suostumuksella voi sinänsä olla merkitystä valtiosääntöoikeudellisessa arvioinnissa ja pitänyt

tässä suhteessa oleellisena sitä, mitä voidaan pitää oikeudellisesti relevanttina suostumuksena tietyssä tilanteessa. Valiokunta on toisaalta pitänyt selvänä, ettei perusoikeussuoja voi oikeudellisenä kysymyksenä menettää aina merkitystään pelkästään siksi, että laissa säädetään jonkin toimenpiteen vaativan kohdehenkilön suostumuksen. Perusoikeussuojaa ei voida millaisessa asiassa tahansa jättää riippumaan asianomaisen suostumuksesta. ([PeVL 27/1998 vp](#), s. 2, [PeVL 19/2000 vp](#), s. 3/II, [PeVL 31/2005 vp](#), s. 3.) Valiokunnan näkemyksen mukaan suostumusta voitaisiin vain poikkeuksellisesti käyttää toimivallan täydentäjänä erityisesti perus- ja ihmisoikeuksia koskevassa toiminnassa. Mitä voimakkaammasta vallankäytöstä hoivatoimenpiteessä on kyse, sitä varovaisemmin on suhtauduttava asiakkaan suostumukseen oikeutusperusteena. Samoin mitä riippuvaisempi asiakas on hoivaolosuhteistaan, sitä pidättyvämmän suostumukseen on suhtauduttava. Suostumuksen vapaaehtoisuuden ja aitouden arvioinnissa on kiinnitettävä huomiota siihen, millaisiin tosiasiallisiin ja oikeudellisiin seurauksiin suostuminen tai kieltäytyminen johtaisi. ([PeVL 16/2010 vp](#), s. 4–5; [PeVL 4/2013 vp](#), s. 4–5.)

Siun soten selvityksen mukaan arviointijakso järjestetään asiakkaan suostumuksella ja käytännössä siten, ettei suostumuksen antamatta jättäminen ja arviointijakson järjestämättä jättäminen johda asiakkaan kannalta palvelujen ja tuen tarpeen arvioinnissa oikeudenmenetyksiin, vaan tällöin päätös tehdään muiden käytettävissä olevien tietojen perusteella.

Tällä tavoin toteutettuna suostumuksen voidaan katsoa perustuvan aitouteen ja vapaaseen tahtoon riittävässä määrin siten, että arviointijakson voidaan katsoa olevan sopusoinnussa yksityiselämän suojan kanssa kotirauhan piiriin ulottuvana, kun erityisesti otetaan huomioon se, että kotirauhan piiriin ulotettavan viranomaisarvioinnin perusteena on perustuslain 19 §:n 1 momentissa taatun oikeuden välttämättömään huolenpitoon toteuttaminen. Toiminnalla on siten perusoikeusjärjestelmän kokonaisuuden kannalta objektiivisin perustein arvioituna hyväksyttävä päämäärä, kun sillä pyritään turvaamaan toisen perusoikeuden toteutuminen. Koska toiminta kuitenkin tältä osin ulottuu kotirauhan piiriin, on viranomaisen ilmoitettava asiakkaalle selvästi suostumuksen merkitys, kerrottava arviointijakson sisällöstä ja toimenpiteistä ja varmistuttava siitä, että suostumus on aito. Viranomaisen on myös ilmoitettava, ettei kieltäytyminen johda palvelujen tarjoamatta jättämiseen, ja myös se, että asiakas voi peruuttaa antamansa suostumuksen milloin tahansa.

Siun sote on selvityksessään kertonut noudattavansa asiakaskirjauksissa sosiaalihuollon kirjaamistapaa. Asiakaskirjauksissa on noudatettava voimassa olevaa lainsäädäntöä, eli nykyisin tämän vuoden alusta voimaan tullutta sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen käsittelystä annettua lakia (703/2023), ja tätä aikaisemmissa kirjauksissa sosiaali- ja terveydenhuollon asiakastietojen sähköisestä käsittelystä annettua lakia (784/2021) sekä sosiaalihuollon asiakasasiakirjoista annettua lakia (254/2015). Kantelun perusteella asiassa ei ole aihetta epäillä, etteikö asiakaskirjauksissa olisi noudatettu sitä ohjaavaa lainsäädäntöä.

Henkilökohtaisen avun hakijalla on mahdollisuus tehdä yksittäisestä hallintopäätöksestä oikaisuvaatimus hyvinvointialueelle ja/tai valittaa hallinto-oikeuteen esimerkiksi sillä perusteella, että päätöksenteossa on painotettu liikaa arviointijaksoa verrattuna muuhun asiassa saatavaan selvitykseen tai että arviointijakso on jotenkin muutoin suoritettu virheellisesti siten, että palvelut ja tukitoimet eivät sen vuoksi ole päätöksessä myönnetyllä tavalla oikeassa suhteessa henkilön avun tarpeeseen. Lisäksi sosiaalihuollon laatuun tai siihen liittyvään kohteluunsa tyytymättömällä asiakkaalla on oikeus tehdä muistutus sosiaalihuollon vastuuhenkilölle tai sosiaalihuollon johtavalle viranhaltijalle sosiaalihuollon asiakkaan asemasta ja oikeuksista annetun lain 23 §:n mukaisesti.

Vastineessa esitetyt tapaukset arviointijaksojen väärinkäytöstä palvelutarpeen arvioinnissa ovat sisällöltään verraten yksilöimättömiä eivätkä ne sisällä asiasta riittävän tarkkoja tietoja. Niiden perusteella ei voida vielä arvioida, voidaanko asiaa ryhtyä tältä osin lähemmin tutkimaan.

Kantelun ja Siun soten antaman selvityksen perusteella en ole havainnut asiassa Siun soten osalta sellaista lainvastaista menettelyä tai velvollisuuden laiminlyöntiä, joka edellyttäisi enempiä laillisuusvalvonnallisia toimenpiteitä.

Kantelussa esiin tuodussa asiassa on kuitenkin kysymys kotirauhan piiriin ulottuvasta merkittävästä toimenpiteestä, jota ei ole laissa säännelty. Myöskään vuoden 2025 alusta voimaan tulevassa uudessa vammaispalvelulaisissa tai sosiaalihuoltolain uudistetuissa 36 §:ssä ei ole nimenomaista säännöstä arvioinnin järjestämisestä palvelun hakijan kotirauhan piiriin ulottuvalla alueella.

Lähetän päätökseni sosiaali- ja terveysministeriölle, jota pyydän esittämään arvionsa sääntelyn yhteensopivuudesta perusoikeuksien yleisten rajoitusedellytysten ([PeVM 25/1994 vp](#), s. 4–5) kanssa sekä lainsäädäntötoimien tarpeellisuudesta asiassa viimeistään 20.6.2024.

Tämä asiakirja on allekirjoitettu sähköisesti.

Apulaisoikeuskansleri

Mikko Puumalainen

Esittelijäneuvos

Elina Nyholm